

Tilvejebringelsen af Arbejdsstatistik.

Af

Th. Sørensen.

De senere Tiaar — særlig vel de to sidste — har set fremkomme en ikke ringe Del statistiske Oplysninger om forskellige Sider af Arbejdernes Livsforhold, navnlig indsamlede i vestevropæiske Lande og i de forenede Stater. Men de færreste Steder er denne Gren af Statistiken naaet frem til at blive dyrket regelmæssig. Dette er saaledes kun Tilfælde i England, Schweiz og visse Dele af Nordamerika. I Schweiz er det Arbejderforeninger, der med Statsunderstøttelse have sat en regelmæssig Indsamling af arbejdsstatistiske Data igang, i England og Nordamerika er det Staten selv*). Udenfor de nævnte tre Lande er det derimod kun i Ny og Næ, at der fremkommer Oplysninger af den Art, naar undtages de i Fabrikinspektørers Aarsberetninger indeholdte. Det kan jo heller ikke være andet, hvor Hovedmassen af Bidragene skyldes private Statistikere eller Enquêter, anstillede til Brug for en eller anden Kommission.

*) Jfr. A. Petersen-Studnitz: »Om Arbejdsstatistik«. Særtryk af »Forhandlingerne paa det nordiske nationaløkonomiske Møde i 1888«.

Tilvejebringelsen af Arbejdsstatistik.

Af

Th. Sørensen.

De senere Tiaar — særlig vel de to sidste — har set fremkomme en ikke ringe Del statistiske Oplysninger om forskellige Sider af Arbejdernes Livsforhold, navnlig indsamlede i vestevropæiske Lande og i de forenede Stater. Men de færreste Steder er denne Gren af Statistiken naaet frem til at blive dyrket regelmæssig. Dette er saaledes kun Tilfælde i England, Schweiz og visse Dele af Nordamerika. I Schweiz er det Arbejderforeninger, der med Statsunderstøttelse have sat en regelmæssig Indsamling af arbejdsstatistiske Data igang, i England og Nordamerika er det Staten selv*). Udenfor de nævnte tre Lande er det derimod kun i Ny og Næ, at der fremkommer Oplysninger af den Art, naar undtages de i Fabrikinspektørers Aarsberetninger indeholdte. Det kan jo heller ikke være andet, hvor Hovedmassen af Bidragene skyldes private Statistikere eller Enquéter, anstillede til Brug for en eller anden Kommission.

*) Jfr. A. Petersen-Studnitz: »Om Arbejdsstatistik«. Særtryk af »Forhandlingerne paa det nordiske nationaløkonomiske Møde i 1888«.

Man har nu villet gøre gældende, at i vor Tid, hvor den sociale Lovgivning næsten overalt synes at staa mere eller mindre paa Dagsordenen, bør der ogsaa overalt stræbes henimod Tilvejebringelsen af en regelmæssig Arbejdsstatistik. Denne betragtes nemlig som et nødvendigt Grundlag for hin. Men det er kun det Offentlige, som evner at tilvejebringe en saadan regelmæssig Statistik; Private — Enkeltmænd eller Foreninger — formaa det ikke. Derfor burde det Offentlige ogsaa tage Opgaven i sin Haand.

Jeg for mit Vedkommende kan tiltræde Konklusionen, uden dog at ville tiltræde alle de Anker, der ere blevne rettede mod den af Private paa nævnte Omraade præsterede Statistik. Det er ganske vist, at hines Præstationer vanskelig kunne ventes at faa Regelmæssighedens Præg over sig, ligesom de ogsaa ifølge Forholdenes Natur ville i Almindelighed være begrænsede til at omfatte et mere eller mindre snevert Territorium. Men at denne Territorialbegrænsning nødvendigvis skulde formindske Undersøgelsens videnskabelige og praktiske Værd — eller mulig berøve den enhver saadan Værd, som det er bleven paastaet — er jeg paa ingen Maade enig i. Det afhænger bl. a. af, hvad der var Genstand for Undersøgelsen. Ja jeg vil endog fastholde, at der findes Sider af Arbejdernes Livsforhold, som paa en fyldestgørende Maade kun lade sig studere indenfor et endog meget snevert Territorium.

Vi føres herved ind paa Spørgsmaalet om Fordringerne til et arbejdsstatistisk Materiale. Disse afvige selvfølgelig ikke fra Fordringerne, som maa stilles til Grundlaget for en statistisk Undersøgelse af enhver anden Art. Idealet er altsaa, at Materialet maa være

saa stort som muligt, for at Tilfældighedernes Indflydelse paa Resultatet kan blive forsvindende. Dernæst maa Materialet være nøjagtigt, saa at Billedet, som det giver af Forholdene, svarer til Virkeligheden. Men dersom det nu bliver nødvendigt at slaa af paa Idealet — og det tvinges man til ved ikke faa Sider af Arbejdsstatistiken, hvorfor dennes Tilvejebringelse ogsaa er bleven betegnet som uoverkomlig —, paa hvilket Punkt kan man da med mindst Fare for Resultatets Brugbarhed nedsætte Kravet, enten overfor Materialets Størrelse eller overfor dets Nøjagtighed?

De fleste Statistikere af Fag synes tilbøjelige til at holde paa Størrelsen som det væsentligste, idet de ængstes for Fejlen, der kan begaaes, naar man fra et begrænset Antal Tilfælde slutter til det Almene. De foretrække derfor at skaffe sig den størst mulige Mængde Iagttagelser, selv om disse skulde være ikke saa lidt mangelfulde, i Stedet for færre omend paalidelige. Jeg har derimod den kætterske Mening, at Nøjagtighed er det væsentligste. Det skal indrømmes, at der maa udvises Forsigtighed ved at uddrage Slutninger af et socialstatistisk Materiale, som kun omfatter et begrænset Antal Iagttagelser. Man tør blandt andet ikke indlade sig herpaa, med mindre Materialet kan anses for at være alsidigt. Men udvises der en saadan Forsigtighed, vil efter mit Skøn et mindre men paalideligt Materiale som Regel være at foretrække for et større men mangelfuldt, naar man ikke er saa heldig at kunne skaffe sig et Materiale, som fyldestgør Kravene baade til Størrelse og Nøjagtighed.

Det er en lang Række af de mest forskellige Forhold, som en Arbejdsstatistik kan faa til Opgave at op-

lyse, særlig naar den skal tjene som Vejledning ved eventuel Lovgivning. Jeg skal nu gennemgaa en Del af disse Forhold for at paavise, hvilken Fremgangsmaade der ved hver enkelt af dem forekommer mig tjenligst. Noget Kendskab til dette Gebet tør jeg maaske nok tillægge mig, eftersom jeg hører blandt de faa her hjemme, der have givet Bidrag til Arbejdsstatistiken.

Først og fremmest præsentere sig Lønningsforholdene i et Land. Undersøgelsen heraf maa jo omfatte ikke alene de forskellige Erhverv, men indenfor hvert af disse ogsaa de forskellige Lønningsklasser, der betinges af Arbejdernes Uddannelse, Dygtighed osv. Som bekendt, viser Lønnen i et givet Erhverv sig afvigende stor i By og paa Land, ja hvad mere er, den viser sig afvigende stor i forskellige Egne af Landet og i Byer af forskellig Størrelse. Dersom man nu turde stole paa, at disse Afvigelser nøjagtig rettede sig efter Forskellen i Henseende til, hvad det koster at gennemføre den samme Levofod paa de forskellige Steder, lod Undersøgelsen sig muligvis begrænse til et snevrere Territorium, f. Ex. til en stor By og en Samling Landkommuner. Undersøgelsens Formaal kunde nemlig være af den Art, at det under ovenfor nævnte Forudsætning kun gjaldt om at have alle Erhverv med deres Lønningsklasser repræsenterede. Men eftersom det er tvivlsomt, hvorvidt den gentagne Gange omtalte Forudsætning holder Stik, bliver det under alle Omstændigheder nødvendigt at indhente de paagældende Oplysninger for hele Landets Vedkommende.

Dette har mange Bureauer forsøgt at opnaa gennem Arbejdsgiverne, og, som det tør antages, med brugeligt Resultat.

Forsaavidt nu et Bureau paa denne Maade skaffer Lønningsforholdene oplyst med regelmæssige Mellemrum, bliver det herved muligt at følge Forandringerne i Lønningsforholdene. Dette vil selvfølgelig altid have sin Interesse. Men Betydningen af Undersøgelsen kan dog nærmest være knyttet til, at man samtidig faar at vide, hvor lang Tid af Aaret der er blevet arbejdet i de enkelte Erhverv. Særlig naar Talen er om Betimeligheden af Foranstaltninger til at ophjælpe Arbejderklassens Kaar, kommer det nemlig an paa at kende Aarsindtægten. Herover slippe nu mange Statistikere let ved at sige, at et normalt Arbejdsaar har, med Fradrag af Søn- og Helligdage, saa og saa mange Arbejdsdage; multipliceres Antallet af disse med den fundne daglige Fortjeneste i et Erhverv (ved Akkordarbejde eller paa Dagløn), skulde Aarsindtægten fremkomme. Denne Fremgangsmaade er dog altfor kursorisk. Den udsætter for betydelige Fejltagelser, selv om man har haft in mente, at der findes Erhverv (Bygningshaandværk, Teglværksindustrien osv.), hvor Vejret kun tilsteder Arbejde en bestemt Del af Aaret, og hvor derfor det normale Arbejdsaar er kortere end det normale Arbejdsaar andetsteds. Under alle Omstændigheder er Fremgangsmaaden da kun tilstedelig for de faste Arbejderes Vedkommende; paa alle andre bør man vare sig for at anvende den, idet de jevnlig ville vise sig at have været arbejdsløse en kortere eller længere Tid af Aaret.

Som Supplement maatte der følgelig hele Landet over indsamles Oplysninger om Arbejdsløsheden i de forskellige Erhverv. Disse har f. Ex. Bureauet for Arbejdsstatistik i Massachusetts forsøgt at erholde gennem

Arbejderne*). Men selv om man herved faar at vide, at saa og saa mange Procent af dem have havt en arbejdsløs Periode i Aarets Løb af denne eller hin Længde — og kunde stole paa Resultatet —, er man egentlig lige vidt. For at faa Aarsindtægten frem, maa jo nemlig Oplysningerne om Arbejdsløsheden kombineres med Oplysningerne om Arbejdslønnen. At dette kan lade sig gøre paa tilfredsstillende Maade, formaar jeg ikke at indse, med mindre begge Arter af Oplysninger samtidig indhentes om hver enkelt Arbejder. Men saa kunde man lige saa godt strax forhøre sig om Aarsindtægten.

Hvilke Veje har et Bureau da at gaa for at faa Aarsindtægten frem? Af Arbejdsgiveres Bøger lod sig mulig se, hvilke Beløb der i Aarets Løb ere udbetalte enhver af de Arbejdere, som have været beskæftigede i den paagældende Forretning**). Men man vilde i alt Fald herved kun evne at oplyse den aarlige Fortjeneste for de Arbejdere, som hele Aaret igennem have været beskæftigede i samme Forretning. Tilbage staa de mange, der i Aarets Løb have været beskæftigede hos flere Arbejdsgivere. Hvorledes skal man bære sig ad med dem? Hvorledes skal man endvidere faa frem Arbejdernes mulige Indtægt ved Bierhverv, samt eventuelt Konens og Børnenes Bidrag? Enhver vil vistnok indrømme, at den virkelige Aarsindtægt kan kun Arbejderne selv give os Begreb om. Lod der sig nu

---

*) Jfr. Nationaløkonomisk Tidsskrift for 1888, Pag. 223 og følg.

***) Det italienske statistiske Bureau har anvendt denne Fremgangsmaade, omend kun overfor en enkelt stor Forretning. Jfr. Nationaløkonomisk Tidsskrift for 1889, Pag. 312.

gaa ud fra, at de paagældende førte Regnskab over deres samlede Indtægt, saa var Foretagendet tilsyneladende let nok. Man kunde da f. Ex. sammen med Folketællingen lade enhver Arbejder opgive, ikke alene hvad han sidste Aar selv havde tjent (Hovederhverv og Bierhverv), men ogsaa Kone og Børns Fortjeneste. At imidlertid den nævnte Forudsætning er utopisk, behøver næppe at bemærkes.

Derimod kan man indenfor et begrænset Territorium faa endel Arbejdere til at føre Regnskab over deres samlede Indtægt, ved gode Ord eller Betaling. Og selv dette vil for de faste Arbejderes Vedkommende ofte ikke engang være nødvendigt. Disses Aarsindtægt kan man nemlig i mange Tilfælde faa nogenlunde nøjagtig frem, naar man har Taalmodighed til at lede dem med sine Spørgsmaal under mundtlig Forhandling. Med Skemaer, tilsendte fra et Bureau, er det en anden Sag, thi saadanne ville de sjeldent kunne udfylde fyldestgørende uden Vejledning. Men har da Arbejderen Viljen til at svare rigtig? Ikke enhver Spørger! Der vil imidlertid paa de fleste Steder findes en eller anden, som staar i et saadant Tillidsforhold til Arbejderne, at Vedkommende kan formaa dem dertil. Vel at mærke, vil dog Betydningen af en saadan Specialundersøgelse for en stor Del komme til at bero paa, at den er alsidig. Herved forstaar jeg, at ikke alene alle de paa Stedet forekommende Erhverv — om muligt, med de forskellige Lønningsklasser indenfor hvert af Erhvervene — maa være repræsenterede, men at der desuden maa være Repræsentanter saavel for de flinke Arbejdere som for dem, der have en eller anden Skavank (Dovenskab, Tilbøjlighed til Svir). Gentoges nu disse Specialunder-

søgelse Aar for Aar — saaledes at man hvert Aar tog en By og nogle Landkommuner for sig, men skiftede med Byer af forskellig Størrelse og med Landkommuner i de forskellige Egne —, vilde man paa denne Maade efter Forløbet af et vist Tidsrum (et Tiaar f. Ex.) kunne faa et paalideligt Indblik i et større Antal Arbejders faktiske Aarsindtægt hele Landet over.

Der lod sig som en Mangel ved dette Materiale fremhæve, at man ikke formaar at se, hvor mange af Arbejderne — respektivt i smaa Byer, middelstore Byer, Storbyer, Landkommuner i forskellige Egne af Landet — der havde denne eller hin af de paa paagældende Sted fundne Aarsindtægter, idet man kun har havt at gøre med Repræsentanter for vedkommende Arbejdere. At en saadan Beregning unegtelig maatte blive en Skønsag, som det var meget farligt at inkludere sig paa, skal indrømmes. Men denne Side af Arbejdsstatistiken vil altid frembyde betydelige Svagheder, hvordan man saa end tager fat paa den. Og under alle Omstændigheder turde da den — efter Lokaliteten — forskellige Række af Beløb, som Arbejderklassens Aarsindtægt spænder over, komme nøjagtigere frem ved den antydede Fremgangsmaade end ved nogen anden.

For at kunne danne sig en Mening om Betimeligheden af, at Lovgivningsmagten træffer Foranstaltninger til at ophjælpe Arbejderklassens Kaar, bliver det dog nødvendigt, at man ikke alene har et Begreb om Arbejdernes Aarsindtægt, men ogsaa om Levemaaden, som Indtægten tilsteder at føre. Oplysninger om hin har ikke megen praktisk Værd uden Oplysninger om denne. Man maa med andre Ord vide, hvad de formaa at udgive til Føde, Bolig, Klæder osv., samt hvorledes Føden,

Boligen. Klædedragten osv. er. Det første Spørgsmaal lader sig jo kun besvare af Arbejderne selv. Men da disse ligesaa lidt pleje at holde Regnskab over deres Udgift som over deres Indtægt, er hermed givet, at de ønskede Oplysninger kan et Bureau kun erholde indenfor et begrænset Territorium, og ved den samme Fremgangsmaade, som blev anvist for Aarsindtægtens Vedkommende. Endel Arbejdere maatte altsaa bringes til — for Betaling — at føre detailleret Regnskab over Udgiften foruden over Indtægten i et Aar. Her er der imidlertid et Forhold, som bør bemærkes. Som bekendt, afhænger det ikke lidt af Husmoderens Ordensans og Sparsommelighed, hvorledes der skal kunne leves for et givet Beløb. De undersøgte Tilfælde maa følgelig omfatte ikke alene Familier med Indtægter af forskellig Størrelse, men desuden maa saavel ordenlige som uordenlige Husmødre være repræsenterede.

Et Bureau, som gav sig af med Tilvejebringelsen af Arbejdsstatistik, vilde jeg altsaa anbefale følgende Fremgangsmaade. Bureauet maatte have Observationsstationer omkring i Landet, der fungerede stadig, men skiftede Plads. Disses Opgave skulde være: paa hvert Sted at gøre et begrænset Antal Arbejders faktiske Aarsindtægt og Lefevod til Genstand for nøjagtig Undersøgelse. Denne maatte foregaa gennem en dertil skikket og paa Stedet boende Person. for hvis Ulejlighed der vel som Regel blev at yde et beskedent Vederlag, ligesom han maatte kunne raade over et Beløb til at betale vedkommende Arbejdere for deres Regnskabsføring. Paa Landet lod saadanne Personer sig efter min Erfaring let finde blandt Skolelærere; i Byerne egnede Sygekasselæger sig maaske bedst dertil. En Udsending fra

Bureauet, som skulde foretage Undersøgelsen paa alle de forskellige Steder, kunde næppe ventes at faa Arbejderne i Tale, og vilde desuden vistnok blive kostbarere. Med regelmæssige Mellemlum f. Ex. et Tiaar lod da Observationsstationernes Indberetninger sig benytte til en samlet Oversigt over Arbejderes Aarsindtægt og Levefod.

Jeg anser det for ubestrideligt, at et Bureau saaledes — og kun saaledes — kan vente at tilvejebringe fyldestgørende Oplysninger om, hvorledes der paa de forskellige Steder lader sig leve for de forskellig store Beløb, som det falder i Arbejdernes Lod at kunne udgive aarlig. Derfor turde i alt Fald denne Side af deres Livsforhold forsøgsvis være at henvise til Specialundersøgelser. Man mene saa, hvad man vil, om Hensigtsmæssigheden af, at Spørgsmaalet om Arbejdernes Aarsindtægt vises sammesteds hen.

At de erholdte detaillerede Regnskaber over Arbejdernes Udgift tillige vilde give et Begreb om, i hvilket Omfang denne Samfundsklasse bidrager til Statskassen gennem Tolden, ligger lige for Haanden. Ligesom de ogsaa, fra Tiaar til Tiaar, kunde demonstrere Svingningerne i Prisen paa de almindeligste Livsfornødheder, hvormed det jo vilde have sin store Interesse at sammenstille Svingningerne i Lønningsforholdene.

Hvad har jeg da nu tænkt mig, at der f. Ex. paa vort statistiske Bureaus Budget kunde afses til de paa-gældende Stationer? Ikke mere end et Par Tusind Kroner aarlig! Stod der derimod en større Pengesum til Raadighed engang for alle, var der selvfølgelig intet til Hinder for at indhente alle de Observationer paa engang, som man ellers maatte sprede over et Tiaar.

Men hvor langt vilde man da kunne komme med et Par Tusind Kroner om Aaret? Vi skulle se ad.

Der tør nok gaas ud fra, at ikke faa Arbejdere kunne bringes til at holde samlet Regnskab over Indtægt og Udgift for et Aar, naar der i Byer tilbydes 20 Kr. og paa Landet 10 Kr. pr. Regnskab. Begge Steder repræsenterer Beløbet ikke saa lidet mere end 1 Uges gennemsnitlige Indtægt. Regnskabsbøger burde udleveres gratis fra Bureauet, og Undersøgeren paa Stedet instruere vedkommende Arbejder (Hustruen) om Førelsen deraf. Undersøgerens Vederlag for hans Ulejlighed kunde passende ansættes til 4 Kr. pr. indgaaet samlet Regnskab over Indtægt og Udgift*). Lad os nu sige, at der her hjemme blev undersøgt 1 By og 5 Landkommuner hvert Aar. I hver af Landkommunerne skulde jeg antage, at der kunde ventes indtil 10 Regnskaber, og i Byen indtil 50**). Naaedes dette Antal, vilde den aarlige Udgift for Førelsen af de 100 Regnskaber blive 1500 Kr., hvortil kom 200 Kr. til Undersøgeren i Byen og 40 Kr. til hver af Undersøgerne paa Landet — tilsammen 1900 Kr. om Aaret. Efter 10 Aars Forløb vilde Bureauet da have et Materiale af 1000 paalidelige Arbejderregnskaber — Halvdelen fra Byer og Halvdelen fra Landkommuner.

*) Han maatte, som berørt, foruden at give Arbejderen Anvisning paa at føre Regnskabet, tillige besvare endel Spørgsmaal om Beskaffenheden af Boligen, Klædedragten osv.

***) Fra København ser jeg bort, eftersom denne Kommune jo selv har sit statistiske Kontor, hvis eventuelle Delagtighed i Undersøgelsen følgelig blev bekostet af Kommunen. For denne Bys Vedkommende vilde Indhentelsen af indtil 50 Regnskaber hvert Aar være ønskelig, men jeg er forøvrig ikke blind for, at det muligvis her kunde blive vanskeligere at faa Arbejderne til at svare, end det efter min personlige Erfaring har vist sig at være i Smaabyer og paa Landet.

Ligesom der er arbejdsstatistiske Oplysninger, som det turde være formaalstjenligst at indsamle gennem Observationsstationer, er der andre, hvis Tilvejebringelse et Bureau for største Delen kunde henvise til Fabrikinspektørerne, hvor saadanne findes i et Land. Herunder høre blandt andet Spørgsmaalene om Arbejdstidens Længde, Natarbejde, Søndagsarbejde, Benyttelsen af Børn og Kvinder, Foranstaltninger til at beskytte Arbejderne i sundhedsfarlige Erhverv. De paagældende Forhold er det nemlig af særlig Interesse at faa belyst for de Erhvervs Vedkommende, hvormed Fabrikinspektørerne have Tilsyn, men her er ingen istand til at skaffe saa fyldestgørende Oplysninger som de nævnte Personer.

Man maa dog ikke tro, at der intet blev tilbage at gøre for Bureauet selv. Som en Opgave for dette er allerede berørt: Paavisningen af de i Tidens Løb indtrædende Forandringer i Arbejdslønnen, paa Grundlag af et hos Landets Arbejdsgivere, med regelmæssige Mellemrum, indsamlet Materiale. Hint Materiale lod sig jo ogsaa benytte til at oplyse Hyppigheden af de forskellige Former for Lønnen (Akkord og Dagløn, Pengeløn og Naturalpræstationer, Tantiemelønning osv.). Der kunde nævnes flere andre Opgaver. Jeg skal dog nøjes med at pege paa Undersøgelsen af Dødeligheden hos Arbejderklassen som Helhed, samt hos enkelte særlig udsatte Kategorier af Fabrikarbejdere.